

HRADNÍ ARCHITEKTURA SEVEROZÁPADNÍHO BALKÁNU JAKO ADAPTACE KŘESŤANSKÉ STAVBY VE SLUŽBÁCH ISLÁMU

Milan Procházka

*Katedra archeologie, Fakulta filozofická ZČU
mprochi@kar.zcu.cz*

Prostor severozápadního Balkánu byl z hlediska stavitelství spjatý spíše než s oblastí Středozeří s prostorem střední Evropy. Do poloviny patnáctého století probíhal vývoj staveb téměř v jednotném duchu dle sociální příslušnosti stavebníka a aktuálních trendů doby.

Po polovině 15. století dochází k další mohutné expanzi Osmanů. Po obsazení Bosny (roku 1463) a následně Hercegoviny (roku 1482) docházelo i k četným vpádům až na území dnešního Slovinska. Roku 1493 se odehrála osudná bitva na Krbavském poli (sousedství dnešního Chorvatska a Bosny a Hercegoviny), která porážkou rozhodla o dalším osudu regionu. Z hlediska vývoje byly hrady v nejstarších fázích budovány rody Frankopanů a Babonićů (např. Redžić 2009, 209). V tomto kraji, odkud pochází nejstarší šlechtické rody Chorvatska, bylo do konce 15. století zbudováno cca 60 hradů pro ochranu hranice a majetku. Z tohoto období již areály obsahují prvky adaptace původních staveb na nové riziko, představující rychlé stavební reakce, avšak především různých kvalit.

Kromě nových palných zbraní, které se šířily Evropou, se začala také uplatňovat nová stavební řešení proti potencionální hrozbě. Na vybraných fortifikacích již byly používány nové prvky, a sice moderní mohutná zemní tělesa s obezděním (např. Karlovac, Hrvatska Kostajnica; např. Kruhek 1995). Na území západní Bosny a Hercegoviny, kde již byla novými hospodáři osmanská vojska, jsou původní hrady užívány odlišným principem a slouží novým potřebám. Jedná se o různorodou míru adaptace. Z hlediska fortifikačních systémů byly některé hrady menšího rozsahu razantně zvětšeny a doplněny novými prvky (např. Velika Kladuša), jiné jen doplněny o prvky lépe vyhovující válečnictví nového etnika (např. Sokolac u Bihaće). Z hlediska užitkové funkce jsou areály doplňovány o džamiju, vodní cisternu a další budovy spjaté s větším počtem vojska, resp. odlišným poměrem pěších a jezdců nového vojska.

Jedním z ukázkových příkladů je hrad ve Veliké Kladuši. Nejstarší písemná zmínka pochází z dne 30. října 1280 (Horvat 1993), kdy se uvádí jako majetek knížat Blagajskim Babonjicima. Hrad po četných vpádech definitivně padl do osmanských rukou v roce 1590. Zajímavý údaj je z roku 1553, kdy počet posádky tvořilo 10 strážných. Hrad byl od počátku 17. století znovu obsazen osmanskou posádkou a od roku 1633 probíhala přestavba a výrazné rozšíření hradu. V roce 1790 tvořilo posádku 120 až 200 členů. Na počátku 19. století, před převzetím opět do rakousko-uherské správy, disponoval třemi funkčními děly (Redžić 2009, 209–211). Samotný hrad je podle své geneze dělitelný na dvě hlavní části. Za tu nejstarší lze považovat středovou část. Tu tvoří jediná okrouhlá věž a palácová budova, které jsou obehnané hradbou. Vnější část zaujímá prstenec opevnění s přístupovými branami a zpevňujícími hranolovými věžemi a džamijou, které poskytovaly zázemí pro mnohem větší posádku než v křesťanských rukou.

V případě mohutné městské pevnosti Bihać, která byla v rukou osmanské říše od roku 1592 do roku 1689, se jednalo o plochu obklopenou moderní zemní fortifikací vystavenou Habsburky. (Opačný princip byl v případě Hrvatske Kostajnice, kde výstavba zemních těles opevnění byla aplikována až po opětovném získání z rukou Osmanské říše.) Toto sídlo bylo od roku 1262 svobodným královským městem. Po obsazení byl prostor města přebudován úpravou prostor a staveb pro potřeby nového islámského a islamizovaného obyvatelstva města. Zřejmě nejdominantnější prvek nesoucí změnu kulturní identity města je dnešní mešita Fethija (jméno odvozené ze slova „vítězství“), vzniklá přestavbou původního gotického kostela sv. Antonína s přilehlým dominikánským klášterem, poprvé připomínaným v roce 1266. Kostel, který si zachoval svůj obdélný půdorys, je na první pohled identifikovatelný jako symbol islámu snad jen díky minaretu. Ten navíc vznikl až v roce 1863, jelikož do té doby jako minaret sloužila původní gotická zvonice. Archeologický výzkum však nedokázal potvrdit, ze které strany byl ke kostelu přimknut klášter. Gotické výzdobné prvky stavby byly ponechány až do dnešní doby. Jediným pozůstatkem, který se dodnes dochoval z nejstaršího městského opevnění, je obytná věž, tzv. Kapetanova kula. Ta zůstala během své funkce téměř bez výraznějších změn. Na četných rytinách je patrná poloha městského hradu, resp. kastelu, začleněného jednou stěnou do městského opevnění. Kupodivu konečnou zkázu původních hradeb a bran přinesla až opětovná rakouská nadvláda v 19. století, kdy byla většina hradeb zbořena a příkopy zasypány (Nacionalni spomenici Komisije 2003).

Značný podíl na utváření vzhledu městských a fortifikačních celků měly samozřejmě také přírodní podmínky, jako je bezesporu proměna koryta řek během staletí.

Většina hradních areálů byla na území dnešní Bosny a Hercegoviny aktivně využívána jako opěrné body ještě v 18. a 19. století. V příhraničních oblastech se opěrné body vymanily z osmanského vlivu až po opětovném získání Rakouskem-Uherskem na konci 17. století a počátku 18. století. To je významný prvek oproti druhé straně, kde tyto areály funkci postrádaly nebo plnily jen okrajově. To má také za následek různý stupeň zánikové transformace zděných konstrukcí. Samozřejmě na některých lokalitách změnu identity téměř pozorovat nelze (např. Drežnik grad) nebo nebyly areály záměrně využívány v původním rozsahu (např. biskupský hrad Krbava).

LITERATURA

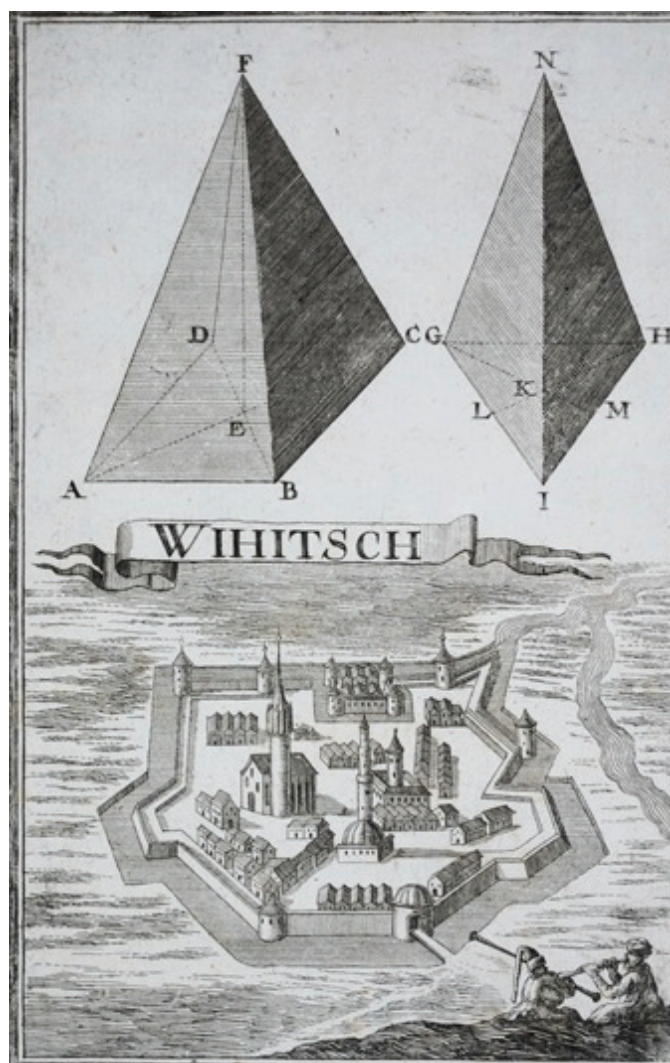
- Horvat, Z. (1993): Kružne branič – kule u Hrvatskoj krajini u XVI. stoljeću. *Prostor* 2–4(1), s. 159–188.
- Kruhek, M. (1995): *Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog Kraljestva tijekom 16. stoljeća*. Institut za suvremenu povijest. Zagreb.
- Redžić, H. (2009): *Srednjovjekovni gradovi u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo.
- Rychlík, J., Perencević, M. (2007): *Dějiny Chorvatska*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha.
- Nacionalni spomenici Komisije/Povjerenstvo za očuvanje Nacionalnih Spomenika (2003): *Fethija džamija sa haremom, devet grobnih ploča i natpisima, graditeljska cjelina* [online]. Dostupný z: http://kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=1335 [cit. 1. 4. 2015].

obr. 1 *Velika Kladuša*

obr. 2 *Bihać – Kapetanova kula*

obr. 3 Bihać - rytina

obr. 4 *Sokolac*

obr. 5 *Krbava*